

ВПЛИВ МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ НА ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

INFLUENCE OF DIDACTIC MUSIC GAMES ON INCREASING THE INTEREST OF ELEMENTARY SCHOOL CHILDREN TO MUSIC

У статті висвітлено педагогічні умови формування інтересу учнів початкової школи до музики. Ефективність впливу дидактичних ігор на навчальний процес і формування інтересу до музики теоретично обґрунтована та практично перевірена. Учителі музики розвивають в учнів естетичні здібності, учать їх мислити, формувати пошукову творчу особистість, самостійність; постійно створювати ситуації, що вимагають посиленних розумових зусиль у процесі навчання. Використання музичних дидактичних ігор у поєднанні з іншими методами навчання є великою підмогою у вирішенні цієї проблеми.

Досліджено вплив змісту й організації освітнього процесу на формування в молодших школярів інтересу до музики. Також перевірено, що рівень інтересу до музики може значно зрости, якщо в початковій школі використовувати музичну дидактичну гру. Поряд із вимогами до введення музично-дидактичних ігор учитель музики повинен знати методи проведення ігор. Виявлено емоційний вплив музичних дидактичних ігор на конкретні сенсорні враження, які дають змогу учням початкової школи набувати знання в конкретній формі. Використовуючи метод накопичення емоційно-чуттєвого досвіду за допомогою безпосереднього спілкування з музикою під час прослуховування, виконання музично-ритмічних вправ, співу, ігор, учні навчилися відчувати музику, захоплюватися нею, виражати свої почуття в рухах, танцях, учити бачити красу в музиці. Розроблена система музичних дидактичних ігор ставила перед учнями завдання, що вимагали постійного спілкування з художніми творами, уміння реагувати на різні явища за допомогою емоцій, уміння слухати звуки та кольори музики; здатність надихати музичний твір рухами; оціночні судження про естетичну цінність мистецтва. Дидактична гра спрямована на засвоєння, поглиблення, систематизацію уявлень учнів про навколишнє середовище, розвиток інтересів і здібностей. Слухання музики відіграє важливу роль у розвитку самостійної музичної діяльності учня. Хороших результатів можна досягти лише за умов певного рівня музичного розвитку, який відбувається переважно на уроках музики.

Ключові слова: дидактичні ігри на уроках музики, педагогічні умови формування в учнів початкової школи інтересу до музики.

The article highlights the pedagogical conditions for the formation of the primary school students' interest in music. The effectiveness of the influence of didactic games on the educational process and the formation of interest in music is theoretically substantiated and practically tested. Music teachers have the task to develop students' aesthetic abilities, to teach them to think, to develop a searching creative personality, independence; to create constantly situations that require increased mental efforts in the learning process. The use of musical didactic games in combination with other teaching methods is of great help in solving this problem.

The influence of the content and organization of the educational process at music lessons on the formation of junior schoolchildren's interest in music has been studied. It has been also tested that the level of interest in music can increase significantly if a musical didactic game is used at primary school. Along with the requirements for the introduction of musical didactic games the music teacher must know the methods of conducting the games. The emotional impact of musical didactic games on concrete sensory impressions, which allow students to acquire knowledge in a concrete form has been found. Using the method of accumulating emotional and sensory experience through direct communication with music while listening, performing musical rhythmic exercises, singing, playing games, students learned to feel music, admire it, express their feelings in movements, dances, learn to see the beauty in music. The developed system of musical didactic games set before the students the tasks that required constant communication with works of art, the ability to respond to various phenomena through emotions, the ability to listen to the sounds and colors of music; ability to inspire a piece of music through movements; evaluative judgments about the aesthetic value of art. The didactic game is aimed at mastering, deepening, systematization of students' ideas about the environment, the development of interests and abilities. Listening to music plays an important role in the development of independent musical activities of the student. Good results can be achieved only if there is a certain level of musical development, which occurs primarily at music lessons.

Key words: didactic games at music lessons, pedagogical conditions of formation the primary school students' interest in music.

УДК 37.0132:371.32
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-1.17>

Леонова О.М.,
викладач вищої кваліфікаційної категорії
Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Т.Г. Шевченка

Черкасова С.О.,
викладач вищої кваліфікаційної категорії
Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Останнім часом провідні дидактики країни все частіше звертаються до проблем використання в освітньому процесі дидактичних ігор як ефективного засобу формування емоційно-вольової сфери школяра, розвитку його мислення, уваги, мимовільної пам'яті, інтересу, навичок колективної діяльності й самостійного здобуття знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. К. Ушинський у працях з питань дидактики приділяв увагу грі як методу навчання, що мало неабияке значення для розвитку педагогічної науки. Відомий педагог-методист В. Вахтеров розглядав гру як могутній засіб навчання й виховання дітей [3, с. 184].

На великому значенні гри в навчанні дітей наголошував В. Сухомлинський, приділяючи уваги

ігровим моментам та елементам гри в процесі навчання [6, с. 239].

Різні аспекти теорії дидактичної гри розглядалися також у працях О. Леонтьєва, Д. Ельконіна, А. Усової, М. Яновської, Д. Менджерницької та ін.

Заслужують на увагу книги Ш. Амонашвілі «Здравствуйте, дети!» та «В школу с шести лет». У цих книгах розглядаються проблеми використання дидактичної гри. Так, Ш. Амонашвілі вказує, що все, що стосується процесу гри, засвоюється дитиною немовби само по собі, збагачує її новими знаннями, досвідом, розвиває необхідні вміння та навички [2, с. 31].

Мета статті. Можна сказати, що гра – це засіб пізнання дійсності, що спрямовується внутрішніми силами й дає дитині змогу в короткий час опанувати початкові, проте досить загальні основи людської культури. Дидактичні ігри повинні бути розроблені на науковій, психолого-педагогічній основі, вони мають становити частину цілісної педагогічної концепції.

Виклад основного матеріалу. Основу класифікації ігор, яка загальноприйнята в сучасній педагогіці, заснував П. Лесгафт. Він підійшов до вирішення цього питання, керуючись основною ідеєю про єдність фізичного і психічного розвитку дитини. О. Савченко за ступенем активності учнів і вчителя поділяє ігри на три групи: ігри-заняття, ігри-вправи, автодидактичні ігри [5].

Н. Кудикіна серед дидактичних ігор розрізняє ігри з умовною ситуацією; ігри, побудовані на основі віршів, та ігри інтелектуального характеру. Так, М. Кларін виділяє принципи класифікації дидактичних ігор: ступінь пізнавальної самостійності учнів (репродуктивні, конструктивні, творчі ігри), характер джерел навчальної інформації (словесні, наочні, практичні ігри), за дидактичними завданнями (ігри на повідомлення нових знань, закріплення, перевірку, повторення) [1].

Уважаємо, що найбільш доцільною є класифікація за розділами згідно з програмою:

- ігри з рідної мови;
- ігри з математики;
- з ознайомлення з навколишнім світом;
- музичні ігри;
- підготовчі до образотворчої діяльності;
- рухливі ігри.

Зрозуміло, що всі ці ігри взаємопов'язані між собою [1].

Проблема дидактичної гри важлива й актуальна, тому що гра є одним із ефективних засобів навчання в початковій школі. Використання гри на уроках музики дає можливість покращити якість вивчення й засвоєння учнями музичного матеріалу, а підвищення якості й ефективності навчання, формування інтересу є одним із головних завдань школи на сучасному етапі. Дидактичні ігри – це ігри, що спеціально створені й розроблені для

навчання та виховання учнів. Ці ігри поєднують елементи навчання з радісною для учнів ігровою діяльністю. Дидактична гра спрямована на засвоєння, поглиблення, систематизацію уявлень учнів про оточуюче, розвиток інтересів і здібностей.

Перед учителями музики стоїть завдання: розвивати естетичні здібності дітей, учити їх думати, розвивати пошукову творчу особистість, самостійність, постійно створювати в навчальному процесі ситуації, що потребують підвищення розумових зусиль. У вирішенні цього завдання велику допомогу дає використання музично-дидактичних ігор.

На відміну від вправ, що широко використовуються в роботі з школярами, дидактична гра має свої особливості: навчання ведеться засобами активної та цікавої для дітей діяльності, у яку вноситься елемент новизни, подиву, змагання. Дидактичні ігри, ігрові вправи дають змогу підвищити дитяче сприймання, залучають в активну розумову діяльність пасивних учнів, допомагають учителю урізноманітнити методи роботи, знижують утому дитини, уносять захоплення в урок музики. Тому в навчальній роботі з молодшими школярами пропонується широко використовувати ігри та ігрові прийоми навчання. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язуються ті чи інші завдання, підтримують і посилюють інтерес до навчального матеріалу. Розвиток інтересу до навчання має велике значення в навчальному процесі.

Дидактична гра формує інтереси учнів, стимулює вольові дії, допомагає долати труднощі в навчанні шляхом не тільки вольових зусиль, а й задоволення своїх емоційних потреб. Як і будь-яка діяльність, що викликає інтерес, гра сприяє успішному проходженню психічних процесів, кращому засвоєнню навчального матеріалу. У процесі дидактичних ігор в учнів розвивається самостійність у мисленні, творчі задатки, кмітливість і винахідливість.

Щоб ігрова діяльність на уроці була ефективною та давала бажані результати, варто обов'язково дотримуватись таких вимог:

- дидактична гра повинна органічно включатися в навчальний процес;
- кожна гра повинна мати мету, спрямовану на вирішення конкретних програмових завдань;
- у дидактичній грі обов'язкова наявність цікавого завдання, розв'язування якого потребує розумового зусилля, переборювання труднощів;
- правила гри не можна порушувати;
- дидактизм у грі повинен поєднуватися із захопленням, гумором;
- обов'язково потрібне емоційне ставлення до ігрових дій;
- гра повинна бути творчою настільки, наскільки дозволяється правилами самої гри;
- урок не повинен бути перенасичений іграми.

Проводити гру варто лише тоді, коли кожен учень забезпечений необхідним дидактичним матеріалом, чітко усвідомив мету й послідовність дій. Учителю повинен весь час контролювати діяльність учнів, спрямовувати гру, заохочувати учнів запитаннями чи репліками, непомітно підтримувати слабких, підбадьорюючи їх, запобігати виникненню конфліктів. Учителю чітко пояснює зміст гри, її правила, уникаючи багатослів'я. У грі учні повинні почувати себе вільно, невимушено, отримувати задоволення. Важливо заохочувати творчу діяльність, ініціативу учнів.

Використовуючи дидактичну гру на уроці, учитель поряд із вимогами повинен знати методику її проведення. Для цього необхідно знати структуру дидактичної гри. Дослідники Н. Кудикіна, Н. Седж, Д. Менджеричька виділяють структурні елементи дидактичної гри:

- ігровий задум;
- ігрове завдання;
- ігрові дії;
- правила;
- закінчення гри.

Усі структурні елементи дидактичної гри взаємопов'язані між собою, відсутність одного з них руйнує гру. Вирішальними в дидактичній грі є не швидкість і першість, а правильність, безпомилковість. Учителю не має права залишати поза увагою помилки та порушення, повинен негайно виправляти їх.

Вибираючи гру до конкретного уроку, учитель має керуватися змістом програми та враховувати принципи побудови системи дидактичних ігор: методичний, психологічний, суспільно-моральний.

Методичний принцип вимагає опори на логіку самого предмета, програму й навчальний план. Психологічний принцип побудови системи ігор передбачає врахування вікових можливостей та інтересів учнів. Згідно із суспільно-моральним принципом, ігри будуються так, щоб у школярів формувалися моральні якості: чесність, товариськість, почуття відповідальності за свої дії перед усім колективом тощо.

З усієї різноманітності ігор на уроках музики доцільною є музично-дидактична гра. Головне завдання музично-дидактичних ігор – сформувати в школярів музичні здібності, у доступній ігровій формі допомогти їм зрозуміти співвідношення звуків за висотою, розвинути в них почуття ритму, тембровий і динамічний слух, розвинути бажання самостійно діяти, використовуючи знання, які отримали на уроках музики.

Музично-дидактичні ігри збагачують учнів новими враженнями, розвивають ініціативу, самостійність, здатність до сприйняття, розрізнення основних властивостей музичного звуку. Педагогічна цінність музично-дидактичних ігор у тому, що вони відкривають перед учнями шлях використання отриманих знань у життєвій практиці.

Музично-дидактична гра повинна включати різноманітні ігрові дії. В основі дидактичного матеріалу – завдання розвитку музичного сприйняття. Ігрові дії повинні допомогти учневі в цікавій формі почути, розрізнити, порівняти деякі властивості музики, а потім і діяти з ними. Наприклад, ігри «Музичний телефон», «З якої ми пісні?» допомагають учням чисто інтонувати, визначити, чи правильно заспівана пісня, відчути й почути зміну ритму, силу звучання. Ігри «Визнач за ритмом», «Згадай мелодію», «Повтори» розвивають почуття ритму, учать правильно повторити мелодію, ритмічний малюнок пісні, поспівки. Із цією ж метою використовуються різноманітні дидактичні засоби: ложки, кубики, ритмічні молоточки.

Музично-дидактичні ігри повинні бути нескладними, зрозумілими, цікавими. Лише в такому випадку вони викличуть бажання в учнів співати, слухати, грати, танцювати. У процесі гри учні не тільки набувають спеціальних музичних знань, а й формують необхідні якості особистості: почуття товариськості, взаємоповаги, взаємодопомоги, відповідальності, неповторності, індивідуальності.

Музично-дидактичні ігри повинні бути цікаво і яскраво оформлені. Наприклад, картки із зображенням музичних образів мають бути яскраві, художні й відповідати змісту гри. Ігри, у яких учні самі беруть активну участь у їх виготовленні, стають найбільш цікавими, бажаними. Разом з учнями можна виготовити велику кількість роздаткового матеріалу. Музично-дидактичні ігри можна організувати на уроках музики, інших уроках у вільний час, у позакласній роботі.

Музично-дидактичні ігри доцільно використовувати при повторенні й перевірці знань, умінь, навичок. Залежно від рівня підготовки школяра, мети, яку ставить перед собою педагог, та обсягу і складності завдань вони можуть бути розв'язані учнем самостійно або всім класом під керівництвом учителя.

Музично-дидактичні ігри використовуються в процесі співу, слухання музики, ритмічних рухів, під час вивчення нотного письма.

Використання музично-дидактичних ігор у процесі співу. Музично-дидактичні ігри, що використовуються в процесі співу, допомагають учителю навчити учнів співати виразно, без напруження, учать брати дихання між музичними фразами, тримати дихання до кінця фрази.

Для учнів молодшого шкільного віку варто співати пісні різні за характером. Поступово учні починають розуміти: щоб передати той чи інший настрій у пісні, варто виконувати пісні по-різному: одні пісні рішуче, уривисто; інші – легко, наспівно. Тут доцільно використовувати такий прийом – виконання пісні підгрупами або із солістом. Завдання педагога – навчити самостійно співати кожну дитину.

Для закріплення знайомих пісень можна використати гру «Чарівна дзиґа». Цю гру можна проводити в декілька варіантів: учні визначають пісню за вступом, заспівом, приспівом, які виконуються на фортепіано чи якомусь іншому музичному інструменті. 2–3 учнів повинні взяти пісню за музичним реченням, яку заспівали всі чи індивідуально, визначити пісню, що заграли на металофоні чи акордеоні. Цінність гри ще в тому, що учні закріплюють знання про музичні інструменти: назву, особливості зовнішнього вигляду, звучання.

Розвиток слуху в учнів починається з розпізнання високих і низьких звуків. Для цього можна використати гру «Вгору-вниз». Якщо учні почули високі звуки – підіймають руки вгору, низькі – опускають вниз, середні – тримають руки на рівні грудей. Хто помиляється в показі – той програв. Для відчуття учнями швидкості руху в музиці можна використовувати гру «Швидко-повільно». Учитель пропонує учням, слухаючи музику, передати рухами пальців рук рухливих і спокійних дітей.

Для розвитку ритмічного мелодичного слуху можна пропонувати гру «Відлуння». Учитель співає декілька звуків або простує нескладний ритмічний малюнок. Учні повинні повторити запропоноване. Хто помилився – вибуває з гри.

Розвитку ритмічного слуху сприяє цікава гра «Естафета». Під час її проведення учні діляться на 2 групи і стають у 2 шеренги. Останній учень кожної шеренги простує нескладний ритмічний малюнок по плечу товариша, який стоїть перед ним. Той передає естафету далі. Останній учень повинен записати ритмічний малюнок на дошці. Перемагає та команда, яка закінчила гру першою, правильно зобразила ритмічний малюнок на дошці. Для розвитку ритмічного чуття можна використовувати різноманітні музичні інструменти.

Використання музично-дидактичних ігор у процесі слухання музики. У процесі слухання учні знайомляться з інструментальними, вокальними творами різного характеру.

Щоб учень краще зрозумів музичний твір, зіставив музичні образи, варто застосувати музично-дидактичні ігри. Ігри дають змогу учням декілька разів слухати один і той самий твір, але в такій формі, що учням він не набридає. Слухання музики відіграє велику роль у розвитку самостійної музичної діяльності учня. Гарних результатів можна досягти лише за умови певного рівня музичного розвитку, який відбувається насамперед на уроках музики. Поступово завдяки іграм учні навчаються розрізняти танець, марш, коліскову (вступ, закінчення, заспів, приспів, фразу); упізнавати знайомі твори. Учні знайомляться з різноманітними музичними інструментами, творами відомих композиторів, із самими композиторами.

Учні молодшого шкільного віку мають невеликий емоційно-естетичний досвід. Їм важко ориєнтуватися в глибинному світі настроїв, утілених у музичних творах.

Тому поетапне опанування учнями основних емоційно-естетичних модальностей (сумно, весело, радісно, поетично, схвилювано, святково) має відбуватися вже з перших уроків. Для цього корисна гра «Чарівна кімната». Учитель розповідає учням казку про чарівну кімнату, що має чудову властивість: коли в цю кімнату заходить людина, вона одразу ж фарбується в кольори й заповнюється музикою, яка так само, як і кольори, відповідає настроєві того, хто зайшов. Учитель пропонує учням різні за характером твори. Мета такої гри – допомогти учневі свідомо звернути увагу на зв'язок музики і життя; кольору і засобів художньої виразності з характером твору, образу, про який розповідається у творі, з тим почуттям, яке несе в собі цей образ (наприклад, чим відрізняються кольори «добра» і «зла»; «радості» і «суму»).

Створення словесних описів сприймання емоційних настроїв твору вимагає збагачення та розширення в школярів запасу слів, що відображають ознаки того чи іншого настрою. Використовуючи гру «Знайди свій музичний інструмент» під час ознайомлення учнів із симфонічним, народним, духовим оркестром, а також під час виконання певних завдань уроку, учитель умовно закріплює за кожним учнем певний музичний інструмент. Далі для слухання пропонуються музичні твори. Упізнавши звучання свого інструмента, учні умовно зображують гру на ньому. Отже, слухання музичного твору буде успішним, якщо застосовувати музично-дидактичні ігри.

Використання музично-дидактичних ігор в процесі ритмічних рухів. Одним із видів музичної діяльності учнів є ритмічні рухи. На уроках вивчаються різноманітні рухи під музику. Учні вчать пришвидшувати й уповільнювати рухи, рухатися вільно, згідно з музичним образом, характером, динамікою музики. У процесі систематичних вправ за рухами в учнів розвивається музично-слухове сприйняття, яке необхідне їм у подальшій самостійній музичній діяльності. Учні необхідно постійно прислухатися до музики, щоб водночас точно виконувати рух. Щоб рухи узгоджувалися з музикою, доцільно використовувати елементарні рухи: притопа, прихлопи. Варто розвивати в учнів бажання самостійно рухатися під музику з творчими елементами виразності. Використовуючи музичний супровід, розвиваємо в учнів уміння самостійно імпровізувати, складати свої цікаві рухи, сприяємо розвитку творчої особистості.

Велика увага приділяється вмінно самостійно діяти під музику: виконувати різні перешикуння; запам'ятати послідовність рухів танцю, вигадати свій танок, застосовуючи знайомі танцювальні рухи. Творчі завдання на музично-ритмічні рухи

варто поєднувати з ігровими моментами. Ігри «Моя улюблена мелодія», «Будемо танцювати», «Визнач танець» дають учням змогу самостійно імпровізувати рухи, створювати нескладні композиції танцю, хороводів, ігор. Ігрова форма навчання рухів допомагає учням правильно виконувати ритмічний малюнок, спочатку нескладний, далі складніший.

Використання музично-дидактичних ігор під час вивчення нотного письма. Вітчизняні та зарубіжні педагоги вказують на те, що фундаментальним засобом пізнання світу для дітей є гра.

Висновки. Педагоги прагнуть розвивати уяву, фантазію учнів, використовувати різноманітні ігри з інструментом, але спочатку без нот. Отже, для вивчення нотного письма неоціненну допомогу дасть «Нотна абетка юного музиканта». Завдання, які допомагають правильно розміщувати ноти на лінійках і між ними в басовому та скрипковому ключах, а також розвивають музичну пам'ять, зорове, слухове сприйняття мелодії:

а) викласти ноти на лінійку й між ними в басовому та скрипковому ключах за завданням учителя;

б) мелодію почутої пісні. Спочатку лише звуковисотний запис, потім над нотами викласти відповідний ритмічний малюнок;

в) викласти на нотному стані вивчені пісні;

г) ноти власно створених пісень на вірші поетів;

д) транспортування невеликих мелодійних уривків.

Види завдань, час, відведений на завдання, можна варіювати, додаючи або вилучаючи залежно від віку дитини, її розвитку, здібностей. «Нотна абетка юного музиканта» – універсальний, простий, доступний засіб у музичному навчанні

та вихованні, надає велику допомогу під час вивчення елементів музичної грамоти. Дає змогу спокійно, плавно перейти до співів і гри по нотах.

Упровадження дидактичної гри ефективно впливає на рівень інтересу до музики молодших школярів. Отже, теоретичний аналіз і результати дослідження підтвердили, що, використовуючи дидактичну гру, учитель має більше можливостей для естетичного впливу на учнів і формування інтересу до музики.

Розроблена система дидактичних ігор поставила перед учнями завдання, які вимагали постійного спілкування з творами мистецтва, уміння відгукуватися на різні явища за допомогою емоцій, уміння вслухатися у звуки й фарби музики; здатності одухотворити музичний твір за допомогою рухів; оціночних суджень про естетичну цінність мистецтва, підвищення рівня інтересу до музики молодших школярів, що засвідчує ефективність упровадження дидактичної гри в освітній процес.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексюк А.М. Методы обучения и методы учения. Киев : Знание, 1980. 47 с.
2. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети. Москва : Просвещение, 1983. С. 31.
3. Апраксина О.А. Из истории музыкального воспитания : хрестоматия. Москва : Просвещение, 1990. 222 с.
4. Єрохіна А. Дидактична гра як засіб активізації навчання на уроках музики. *Початкова школа*. 1997. № 4. С. 41–42.
5. Савченко О.Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків. *Початкова школа*. 1992. № 1. С. 3–5.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям : у 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 7–279.